

Kodály Zoltán UTAM a ZENÉHEZ

Öt beszélgetés Lutz Besch-sel Fordította: Bónis Ferenc

Lutz Besch a Brémai Televízió megbízásából kereste fel Kodály Zoltánt 1964 tavaszán. A beszélgetések során kiderült, hogy a Mester szívesen válaszolt a jól feltett kérdésekre, és annyi másokkal megosztandó emlék-gondolata volt ami el sem fért egy televíziós portréfilm keretében. Ezért a riportert 1964 őszén visszatért Budapestre, hogy teljesebbé tegye Kodály vallomását.

E találkozásokról Lutz Besch – *Tájékoztató* – c. bevezetőjében így nyilatkozik: „Előzetesen olvasva *Kodály kifürkészhetetlenségéről* igencsak bátorlanná tett. – A találkozás és a beszélgetések valósága azonban egészen másként alakult, mert Kodály oly nyíltságról, előzékenységről, szándékaink oly teljes megértéséről tett tanúságot, kibővítvé és kiegészítve filmterveinket, hogy ama első érzés, nem várt módon, élvezetté és köszönetté változott. Csakis örömmel gondolhatok vissza a közös munka napjaira.”

A jól sikerült interjú sorozatból önálló kötet kerekedett, kéziratát Kodály személyesen jóváhagyta, és életének utolsó hónapjaiban a német nyelvű kötet 1966-ban Zürichben napvilágot látott.

Bónis Ferenc – *A fordító tájékoztatója* – c. zárófejezetben ismerteti, hogy az eredeti német „Weg zur Musik” első magyar fordítása *Utam a zenéhez* – Keresztury Mária munkája, a Zeneműkiadó gondozásában jelent meg (1969, 1972, 1974.) A Kodály-kutatások legnagyobb ismerője, Bónis Ferenc felismerte, hogy „Kodályt, a magyar nyelv tudós művészt” magyar nyelvre fordítani nagy felelősség. Ennek tudatában a német eredeti anyagot, stílár és értelmezési szempontok figyelembe vételével ismét lefordította, és így – Kodály Zoltán: *Visszatekintés* III. kötetében – már ez a változat jelent meg. (1989. Zeneműkiadó, 2008. Argumentum Kiadó).

Elismerés és köszönet illeti a méltó köntösbe öltöztetett fordítást. Egyúttal az eredeti kiadást néhány pontosítás is kiegészíti, például a kottalejegyzések, lábjegyzetek, bibliográfia terén, és a – *Kodály életének főbb eseményei* – c. fejezet és a jól kiválasztott – *Képek* – illusztrálásával. „Kodály gondolatai ma is oly frissek és időszerűek, mint elmondásuk idején, közel ötven esztendeje.” Ennek értékét felismerve, *Kodály Zoltánné* kívánságára és támogatásával önálló kötetként jelent meg e kiadvány a Mester születésének 130. esztendejében.

A könyv bevezetője három neves zeneszerző előszavát közli, egy-egy idézetet emelünk ki gondolataikból. *Ernest Ansermet*: „Kodály művei

azzal tűnnek ki, hogy bennük a magyar zenei nyelv klasszikus stílussá formálódik” – *Benjamin Britten*: „Korunknak talán egyetlen zeneszerzője sem volt akkora hatással országának zenei életére, mint Kodály Zoltán”. – *Yehudi Menuhin*: „...mindenkor magával ragadóan munkálkodva, máris három maradandó emlékművet hagyott örökül országának és az emberiségnek.”

A könyv főtémája az ÖT BESZÉLGETÉS. A jól megkomponált kérdés és felelet élvezetes olvasmány formájában tárja föl Kodály Zoltánnak életéről, művészetéről való saját állásfoglalását.

Az első beszélgetés – A gyermekkorát idézi. A zenei indíttatás kezdetét melyet két forrás táplált, az otthoni muzsikálás mely a klasszikus zenei örökségből származott, és a vidéki környezet zenéje, a parasztzene amit a cselédektől, iskolatársaktól, a vidéket járva tanult. Szól a tanulóvekről, amikor már az iskolai zenekar részére komponált, majd a felsőbb tanulmányokról, az Eötvös Collégium meghatározó szerepéről. Befejező mondata így szól: „Épp 1964 tavaszán kaptam gyémántdiplomát, mert pontosan hatvan esztendeje fejeztem be Budapesten főiskolai tanulmányaimat.”

Második beszélgetés – Témája a népzene kutatás. A riportert a beszélgetést Kodály egyik életrajzírójának tett korábbi megjegyzésével indítja: – kezdettől fogva zeneszerző akart lenni, és ha már zeneszerző akkor persze csakis magyar.” A válasz szólt arról, hogy a gyermekkorában tanult dalokat eltorzítva találta egyes gyűjteményekben. „Ebből szükségszerűen új munkaterület adódott számomra: újra össze kellett gyűjteni és pontosan le kellett jegyezni ezeket a dalokat.” Ennek a munkának szépségét és nehézségeit sorolja föl Kodály, a kutatás, a gyűjtés, a tudományos munka és zeneszerzés együttes megvalósításában, hogy végezetül így foglalja össze ezen időszakot: „Alkalmasint többet komponálhattam volna, ha nem tűzöm magam elé ezt a feladatot.” A gondolat sor második fele már utal a következő fejezetre: „Akkor viszont nem írhattam volna meg műveimet úgy, ahogy megírtam, hiszen azok – akarva-akaratlan – a magyar néphagyomány hatása alatt állanak.”

Harmadik beszélgetés – A zeneszerzői gondolkör kérdéseit elemezeti tovább, felvetve a népzene és a műzene kapcsolatát. Saját munkamódszere is felvillan, hivatkozva egyes alkotásokra is.

Magyarország számára sorsdöntő volt, hogy felszínre kerüljön az a zenei kincs, mely a nép közt elrejtve létezett. És már megjelenik a következő fejezetre utaló gondolat: „Nekem egészen természetes volt, hogy főképp énekhangra írjak”.

Negyedik beszélgetés – A zenei nevelés területével foglalkozik. A beszélgetések évében büszke optimizmussal volt megállapítható, hogy Kecskemét példája nyomán már száz iskolában bevezették a mindennapos énekórát. Kísérletek bizonyították ennek hatékonyságát a gyermeki fejlődésben, és érvényesülhetett az elv: a zene a teljes emberré nevelésnek

egyik oszlopa. A ma is, oly gyakran idézett mondás: „A gyermek zenei nevelését kilenc hónappal a születése előtt kell kezdeni”, pozitívan hatott az óvodai nevelésre, ahol megismertetik a gyerekeket a legegyszerűbb nekik való dalokkal, és erre az alapra építheti azután az iskola a maga zenei munkáját. Szóba került a tankönyvek kialakítása, a kóruséneklés, a hangszeres zene tanulása jelenléte, lezárva azon gondolattal: „Azt mondjuk mindig, hogy a legszebb hangszert minden ember a torkában őrzi.”

Ötödik beszélgetés – A feltett kérdésekre Kodály a modern zene elfogadásának szempontjait fejtegeti és széles perspektívában taglalja azt európai és világviszonylatban. Kitér a kritikusok szerepére, vallja, hogy segítőtársai kell hogy legyen a szerzőnek, összekötő a művész és közönség között. Befejezésül megerősíti saját zenei hitvallását: „Számomra mindig az volt a legfontosabb, hogy hallhatóvá tegyem népem hangját.”

Ez a finom ízléssel kialakított szép és kis könyv, az *Argumentum* Kiadó gondozásában jelent meg, 2012-ben a Magyar Könyvnap megnyitójára, Kodály Zoltán születésének 130. évében. Szíves figyelmébe ajánljuk mindazoknak e kiadványt akik a Mester célratörő rövidséggel fogalmazott őszinte hitvallását kívánják megismerni zenéről, életről, emberségről úgy, hogy ebben „Ő maga foglal állást. Ezek az ő szavai...”

Márkusné Natter-Nád Klára

Kodály marosszéki dallamai

Elhangzott 2012. június 13-án az MTA BTK Zenetudományi Intézet Bartók termében, az „5 éves a Zeneakadémia népzenei képzése” című jubileumi konferenciát záró „Hommage à Kodály Zoltán” kiskoncerten. A Marosszéki táncokat előadta Balog József zongoraművész, a mű forrásait megszólaltatta a Liszt Akadémia Népzene Együttese. A produkció megisméltődött június 16-án ugyanott, a Haydn teremben a „Múzeumok Éjszakája a Zenetörténeti Múzeumban” című rendezvényen.

„Dajkám marosszéki székely asszony, jó énekes, jó hajdútáncos volt” – idézi Kodály Kemény János erdélyi fejedelem 17. századi önéletírását a *Marosszéki táncok* partitúrájához írt előszavában. Majd így folytatja: „Talán nem véletlen, hogy mindmáig Marosszék őrzött meg legtöbbet a régi népi tánczenéből, s hogy egy-egy darabnak más vidéken is »marosszéki« a neve.

Bár hangszeres jellegű, eredetében mind dal lehetett, egy részének szöveges változata is megkerült. Hegedűn, furulyán minden faluban hallható volt még a háborúig, a szöveges alak inkább csak öregektől.

A Brahmstól világgá vitt »magyar táncok« az 1860 körüli városi Magyarország hangja: jobbára akkor élt szerzők művei. A Marosszéki

táncok messzibb múltban gyökereznek: „az egykori Tündérország képét idézik fel.”¹

Az idézet jól jelzi Kodály szándékát: a népzene régies formáit jobban őrző Erdély egykori hangszeres zenéjének állítani olyan maradandó emléket, amelyet a művelt világ is be tud fogadni.

A mű zongorára írt változata 1927. március 17-én szólalt meg először a Zeneakadémia Nagyertermében Kentner Lajos előadásában. A következő évben Engel Iván Berlinben mutatta be, majd Bartók 1930–31-ben 12 alkalommal játszotta. Közben 1929-ben elkészült a zenekari változat, s 1930-ban bemutatásra került Drezdában Fritz Busch, Budapesten Dohnányi Ernő, New Yorkban Toscanini vezényletével. Ezután számos külföldi zenekar repertoárjára vette, egyre népszerűbbé vált.²

Kodály több nyilatkozata, feljegyzése utal arra, hogy amikor 1923-ban Pest, Buda és Óbuda egyesülésének félévszázados évfordulója alkalmából Bartókkal és Dohnányival együtt felkérést kapott zenekari mű komponálására, már akkor a *Marosszéki táncok* megalkotását tervezte, de látván, hogy Bartók a *Táncszvitetet* készíti, kerülni akarta a versengést, ezért a *Psalmus hungaricus* megírása mellett döntött.³

A *Marosszéki táncok* formai tekintetben rondó három epizóddal és kódával, a rondódallam mindig variált ismétlődésével. Ez összhangban áll Kodálynak az 1960-as évek derekán Lutz Besch-nek tett nyilatkozatával, amely szerint: „A népi téma, a népdal-melódia, teljesen alkalmatlan anyag a bonyolultabb műzenei formálásra. Ha eredeti mivoltukban használunk fel ilyen dallamokat, csakis olyan formákra szorítkozhatunk, melyek nem állnak ellentétben velük. A variáció az egyetlen forma, mely a népdalt és magvát érintetlen hagyja. Nem az a feladata, hogy továbbfejlessze a témát, hanem, hogy valamennyi variációval megerősítse azt.”⁴

Kodály tisztában volt azzal, hogy a „marosszéki” szó egyszerre jelent Marosszéken használatos táncdallamot, s olyat, amelyiket más vidéken játszanak, de „marosszéki”-nek neveznek, mert onnan származónak tartanak. A művéhez felhasznált dallamok egyikét sem Marosszéken gyűjtötték. Egyik feljegyzésében a művei által híressé vált földrajzi neveket sorolva írja: „Kecskemét, amely szült, Galánta, amely nevelt. Marosszék, ahova mindig vágytam és sose jutottam el”⁵

¹ Kodály Zoltán: Visszatekintés II. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. Harmadik kiadás. Zeneműkiadó, Budapest, 1982. 485.

² Breuer János: Kodály-kalauz. Zeneműkiadó, Budapest, 1982: 156–160.

³ Kodály Zoltán: Visszatekintés III. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok. Közreadja Bónis Ferenc. Zeneműkiadó, Budapest, 1989: 531; Kodály Zoltán: Közélet, vallomások, zeneélet. Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989: 212.

⁴ Visszatekintés III: 551.

⁵ Kodály Zoltán: Közélet, vallomások, zeneélet. Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Szerk. Vargyas Lajos. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989: 37.